

САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 78 (7619) • 1994 сыл от ийин 7 күнэ. Чэппинер • Санаата—146 солжуобай 15 харчы.

От хомуура сабаланаары турдабына БАРЫНЫ УП-ХАРЧЫ БЫЛААРАР

Авспыт ий ортотуттан сабалаан биниги улууспун бүтүннүү хабаан өтөрүнүн түспөтөх ардагы көрдүбүт, тохтуурун уруга да быланбат. Синоптиктар элэллериин, бу ыйга 50—70 мм сонгуу түһүөхтөөх. Ол ардахтар ый ханнык күннэригэр түһүөхтөөхтөрүн ким биле баарай. Онон быйылы оттоонун айылда уустук былаанынныгэр быгыллар турунтаах. Улуус тыатын хааайыстыбатын управлениетин начальнига В. П. Чичигинов бөйөтүн ыстатыгыгар ардахтаах күннэргэ оттуур пыымалары, күндыл туран биэрер усулуобуйаларын мунгууруду-туунаарга, онон бүтүүн оттоонунга туруунарга ыгыран турар. Билигин табаарыстыбалар, баанынай хааайыстыбаларга сөөбү аныгытын собоуопкалааныгыта болэмненин үлүн сунууун бүтүрдилэр.

Оттоонун сезона сабалаанын табаарыстыбалары, баанынай хааайыстыбалары от үлөтүгэр туттулар техникаларынан хааччылы туруга хайдарын «Агропромснаб» хааччылар предприниметин билсиде сырытыбыт. Уелсайынан, быыл сайапка калаа элбөдө суох эбит. Т-25, МТЗ тракторга, кинилэр охсдоругар наадыбааччылары хааччылыгыттар, саппаас чакса сайаапкалаахтар тобо баарынан ыла сабабыттар. Аны көлө охсдорун, мушьярдарын адалбыттар. Билигин турутуунан мушьяр баар. Санаата—1 мол. 200 тын, солн. Оттон охсдорго бүлүт, наадыбааччылар өссө да бааллар үһү. Тракторга, кини охсдоругар саппаас чаастарынан балаача хааччымыллар. Аны баанынай хааайыстыбаларга үлгүрү суох буолан улахан, бочумнаах техниканы кылайан сакаастаабыттар, онон бытархай уонна дэңгэ эрө нөсөр саппаас чаастары көрдөһө сатымаллар эбит. Олору куоракка кинирен сүүрэн-нөтөн, көрдөһөн онтон-мантан буллахтары-

на дааны чентерин, пекселлерин көрдөртөрөн эрө баран биэрэргэ сөбүлэһэллэр, аны төттөрү көлөн комбанк нөнгө көһөрүөхкэ наада. Онон ол дуона суох саппаас чааска 2-3 төгүл куоракка төттөрү-таары тиэстэллэр. Ити төртүлгө эмнэ улахан ороскуоттаах. Көлө-бара уматык, үлөһүтүргэ коммандировочнай төлүөхкэ наада.

Билигин, сыана туохха барытыгар күн-түүн ыары турарынан, от үлөтүгэр туттулар техниканы булуу дааны, өрүһү туораанын дааны уустугурбүт. Холобур, прицепо-суох ЗИЛ мааркалаах автомашинаны туоратым 300 тын, солн. тийибит. Онтукаларга нэдиэлэнэн, күнүнэн уларыан соһуталмыр үһү. Хааччылааччылар авспыт ийга бипр төгүгэ турбутуттан улаханлык үөрөдлөр. Онон урукку курдук сайыны быһа сылдыр бипэрттөрүн бипрдэ атылаһан юбипер ылахтара суох, сыаналара күн ахсын уларыта турар буолан биэрбөттөр дааны. Хааччылааччылар республикатаагы кишинэрттэн от техникатын собурууттан булан-талан бырахтарыгыта кийилэрэ суох. Аны бэйэлэрэ заводтарга быһа тийинэхтэрин үлэрттэн илгичтаталлар.

«Саха ылаас» государственнай-кооператива и а й холбохунан баанынай хааайыстыбаларыгар апаан ааттаһан-көрдөһөн мобелоктары ыларга кээсэ-тиспиттар. Онтукаларын сыаната—7 мол. солн. буолан соһуппүт. Бэйэлэрэ харчыларынын тыгырахтарынан кэмнээн аадын озорор баанынай хааайыстыбаларга, бипрдин-лээн дьон кыахтарын таһынан буоларыттан саллан аны анкааставарга күһөлүбүттар. Илинэн охсөр хотууру, кыстыгы адаларга сорунан көрбүттар дааны, хантан да булбатахтар. «Агропромснаб» предпринимте, бэйэ-тэ улахан нөчөөккө кинирарын кэрэбиккэ туран, атылаһар техникатыгар, саппаас чаастарыгар, тыа

хааайыстыбатын атын да холбоһор техникаларыгар наценнатын 50 бырыһыан чөйчөһүтүн үрдүнэн, сүрдөһөн ыарырталлар үһү. Онон хааччылааччылар уонна атылаһааччылар хардары-таары үлгүн кэлэн иннөн хаалаллара үгүс. Билигин сыана барыга бары бараата. Холобур, МТЗ тракторы 18 мол. солн. атылаһаадын. Ити курдук, холбоһор техникага, саппаас чаастарга сыана үрдүү турар. Онон хааччылыны болпуруоһа улаханлык ыараа-быт.

Бэйэлэрэ икки «Урал», икки «ЗИЛ», бипр таһа-бас таһар автомашина-лаахтар, автокраннаахтар, мөдөһөһаахтар. Онон сайаапкалаахтар наадыбы-ларын Дьокуускайтан кинирэн бэйэлэрэ тийэһэн таһаараллар. Ол тыһан баран төттөрү-таары ума-тынтарыгар, өрүһү туорааһынарыгар улахан ороскуоту көрсөдлөр. Бу хааччылар төртүлгө баа-нынай хааайыстыбаларга харчыланнахтарына эрө бипрдэ эмэ кэлэн саппаас чаас атылаһан ба-раллар эбит. Билигин ры-нок кытаанах ытарчата, ити курдук, бары үүттэ-рин-ааннарын ыбылы кыч-чыбыт. Оттон биниги дьоммут, уруг техниканы кэлэ сылдьан туһана, кө-нүл ыһа-тодо үөрэммит буоланнар, улаханлык со-һуйбуттар. Сороһор, ону-тоһайан ойдоһөбөт дьон өр-түлэрттэн. «Агропром-снаб» төртүлгө сыананы бөйөтэ көһүлүнэн тутары курдук тылаһааччы-лар. Ол тыһан баран «Агропромснаб» үлөһүтүргэ мөддөһү кураантга-сунна микситтэрэр бипр дойду-лаахтарыгар көмөлөһүөх-тэрин бадалара улахан. Ардыгар дуоһаардаһан, калып төлүүргэ, техника-лары, саппаас чаастары биэрер түбэлтэлэрэ эмнэ баар. Аны бэйэлэрэ нөчөө-туралларын аахсыбикка туран, наценкаларын 50 бырыһыан чөйчөһүтүнэ ону туоһулаабыт дуо!

С. АЛЕКСЕЕВ.

Улуус быйыл
31195 тонна
оту
бэлэмниир
соруқтаах

«САХААДА» СУРУЙУУТУН ӨЙӨӨН

Улуус кинигэр олорор 1929—1936 сс. төрөбүт-тэр түмүгүн, «Сэриг сылла-рын оболоругар сурук» дьон В. Алексеев бу дьыл муус устар 28 күнүгэр «Са-хаада» хаһыакка суруйуу-тун дьүүлэһэн, санаала-рын атаһаһан бараннар, Саха Республикатын Пре-зидентиһэн көһө болпу-руостары туруорсарга бы-һаарыстылар. Олор истэри-гэр 1932—1936 сс. төрүөх-үлэһэбиптэр ахсааннары-гар киллэрэн туран, пен-сияларын эбин аахтарынын өлөртөрүгө, оттон 1929—1931 сс. төрүөхтэргэ пен-сияларыгар эбин аабыллан баран, «1941—1945 сс. килбизиннээх үлэтин ийин» медаль дастабырыһыһа-туттарыллыбатаһын ыйан-туран, бөрдөрүгэ, «Кы-

Республика Конституция-та норуот бүтүүнүн дьүүл-лэһиниктин бигэргэммин-нөн, сана дьаһаллартан сибээһөхтэртэн ураты атын көннөрүүдэри кил-лэртэбиптэр, республика-га үөрэнни, амтэнни, Кон-ституция ыйаллыбытын

50 сыла» медалы курдук, босхо буолуутун олоххо киллэрэригэр көр-дөһүлэр. Ону тэһэ Кы-ылы 50 сыла туолуутунан сибээһүнэн Сталинград обо-ронатын активнай кытты-лааһар, номоххо кинирбит Гаприл Дмитриевич Прото-дьяконова Ада дойдуну көмүскүүр сэриг дьиннээх геройун аатын илгэртэри-гэ сабыдыллыгыгар ту-руоруулар. Сталинградка «Мать—Родина» мемориал-га күн ахсын сылдыр атын дойдуттан кэлбит де-легациялар, уоһууан ты-һылыһаһан аабыллар дьон Г. Д. Протодьяконовы «ге-рой» быһылыгынан били-нэллэрин санаһан туран, ити болпуруоһу бүтөһик-тээһин быһаартарарыгар көрдөһүлэр.

Афанасий СИВЦЕВ.

Үөрэх дьылын ТҮМҮГЭ

Бу түмүгүнүгү үөрэх дьылыгар улуус үрдүнэн, республиканскай таһым-наах спорттивнай интернат-оскуоланы киллэрбиккэ ту-ран, 16 орто, 4 ситатэ суох орто, 2 начальнай оскуола-лар, 4 оскуола-сад үлэһэ-тилэр. Олорго 3855 оҕо үөрэннэ. Быйыл орто үө-рэби 280 оҕо бүтүрдэ. Ол ийигэр Чурапчы орто ос-куолатын үөрэнэччилэрэ Айта Ермолаева кыһыл на-мүс, Люда Платонова, Ле-на Чувашова, Ира Крияо-шаникина үрүн көмүс ме-далларынан бүтүрдилэр.

Үөрэнэччи бүтүүн ах-саһыттан 35 оҕо үөрэһэр ситиспэтэ. Ол курдук, Со-ловьев орто оскуолатыгар 7, Одьулуун орто оскуола-тыгар 6, Хайахсыкка 3 үө-рэнэччи иккис сылларыгар

хаалларыһыннылар. Ити ийигэр Амма орто оскуола-тыгар XI кылаас I үө-рэнэччигэ, IX кылаас үө-рэнэччилэриттэн Мырылда-2, Хайахсыкка уонна Хадаарга I-дин оҕо төсөк-тэһиеннарын ыһаһан туттар-баталар.

Экзаменнары туттары-га Чурапчы орто оскуола-та ордук үчүгэй көрдөрүүнү ситистэ. Начальнай (III—IV) үөрэнэччилэрэ мате-матикага, саха уонна нууч-ка тылларыгар экзамен-туттарбыт түмүктэринэн көрдөххө, нуучка тылыгар билиһиннэр хаачыстыбата атын предметтэрдээһэр арыһы наһааһах. Итиннэ маарыһаһар нөсүү быйыл оскуоланы бүтүрбиптэргэ эмнэ баар. Иккиттэн бип-рин талан туттарыгыта саха

тылыгар 147 оҕоттон 99-һа (67 бырыһыан), нуучка тылыгар 155 оҕоттон 91-рэ (59 бырыһыан) хаачысты-бада туттардылар. Ону сиргэ алгебрани 280 оҕо туттарбытыттан алгардара хаачыстыбада биллилэр. Ордук элбэх оҕо биология предметин таһылар: 145 үөрэнэччиттан 93-һа хаачыстыбада эппиэттэтэ.

Биллэрин курдук, улуус-лутугар республикага би-гэргэһилибит 5 экспери-ментальнай оскуола үлэ-лээн кэллэ. Итигэргэ эк-замены туттарыны ураты-лаах. Холобур, Дирин ар-рошколагыгар XI кылаас 27 үөрэнэччиттэн сүүрүн предметтэри таһынан 7 оҕо «тыа хааайыстыбатын экономикага», 3 оҕо «суһу-интентэ» дьин предметтар-га экзамен туттардылар. Эстетическай, уус-уран ха-һахалаах Кыһаһаһа орто оскуолатын бүтэрэччилэр-тэн «Живопись» уонна «Рисунки» дьин предмет-тэри биэһтин үөрэнэччи (Бүтүүтүн 2-с стр. көр).

Үерэх дылын
түмүгэ

(Бүтүүтэ. Иннин
1 стр. көр).

Н. Мошкова гүһэринтө
(РИТА—ССТА)

Дыяллар уонна дьоннор **Умсугуйа үлэлээн, олорон**

ригэр ыдыллар, онтон комсомолга үүнэр. Сэттийн бүтэрбит уол, сэтэн-хотон, колхозтары тэрийингэ, үөрөх суохтары үөрэхтээрингэ, ыраас олову турутурдууга, этэрэни-быһаһаҥы туоратыыга, ыһыллыһыны-товулдууну суох оҥорууга, уотлаах кириитикэни сайдыннарымга ылсан биэрар, аҕтымбынайдыныттар. Салгыы Чурапчытаагы ледучилищени бүтэрар.

Сэрин сыйларыгтар Муо-
мада тийнбигт эдэр учуутал
эрчимнээх общественнай
үлэтин өссө күүһүрдөр.
Оскуолада драмкружокту
төрийэр, салайар, сүрүн
оруолдары бэйэтэ толорор.
Номсомол обкомун биэр
бастыгыт пропаганди-
һынал, лекторынан
биллэр. Сайыгыты сын-
ныалангар колхоз произ-
водствотыгар ыттан хай-
дал, махтал улаханын
ылар. Манна партийнай би-
лиэти тутар, калын оскуола
директорынан апарар.

Иосиф Ильяч 1950 с. Дьокчуускайдаагы институту бутаран, Орто Халыма орто оскулатын директорунан ытыллар. Сотору үөрэх оройуоннаагы салаатын ме-

ныр. Тус бэйзэни
тобулзэһининэн, бэ-
лччи кыттытынан биир
искусланы туттарар. Саас
аваданыт тутуу күлүн
дөө ийдэрэлээр.

Улахан тэрийэр дабыур-
дах, сатабыллаах сала-
аччыны партин райко-
ун пропагандада уонна
гитацияда отделын эбии-
иссэһиннэн үүнүрүллэр.

Итнэн салгад дойдугар калэн Мугудай, Сынган оркуолаларыгар залуучтуур, директордыыр. Онгон Дьонуускайга абыскал профтехучилище директора, икки сыл учууаллыыр.

Үөрэмэгчид, дээ, ити
урдун ситийнлээх үлэ
уолун ааһан, бочуоттаах
кыһьалагса озорор,
улахан уола Санкт-Пе-
тербург, кыһа Новгород
уораттар олохтоохтору
уолбут дьон, кыра уол
толар.

И. И. Седалников, историк уорактаэх кийи быһыматынан, сэттэ сыллаахыта Волтоңоо доло баһаан «Аймак бичигэри» өрйири аһымата. Ол өрү соһутуулаах да, үөрүүлээх да ураты сонун

бэйийэ дьонноруу нийтлэн-
нэрбэтэ, биир төрүттээх-
уустаах Седацищентар ис-
тин аймахтыг суоларгы-
тын билгилэниэрэр сыал-
лаах түмсүүбүтүн тэрий-
дим, янникити бэйэ-бэйэ-
битиг үчүгэйдик билсин,
бодоруһуг, бары өйөнгөн
өбөһөн олоруг дээбитэ.
Күһүмүү иһи күдүбү-
нэн диирдим, аймахтыг-
лар билсэн, остуол-тула
түмсөн ас дэлэгэин аба-
ла-абага абаан-снэн, бон-
льсон-иорүлзөн, оһуһай-
даан тарбаспыттара.

Бийнги өбүгдэлэрбит нэ-
дүнэттэн нэлүөнүдэ төр-
дүлэрин-уустарын, удьуор-
дарын, аймах-хаан дьоноо-
рун билиһиннэрэр үтүө
үгэстээх этилэр. Ол ум-
нулла бийһымтыйбыа ба-
дай да көм буолла. Омук-
путун үксэтин туһунан тө-
һөлөөх кэпсэтин бара тура-
рый. Маньаха урууну-
хааны билени, билин ула-
хан суолтаны ыларын ук-
нууовун. Омон итн би-
чэр — дьобун дьаала.

Николай СОЛОВЬЕВ,
Саха Республикатын
утуолээх учуутала,
улуус бачуоттаах
граданига.

Нижгородской сирягэр-
уотутар ани дойдутаары
финансовай компания ке-
метуэни уочараттаах ха-
һайыстыбаны үллэрин
мытыллан бутта. Бу сы-
рыыга Городецкай оро-
йуоннаады «Октябрь. 60
сыл» колхозу үргэтиээ-
тилэр. Ол үл-ас өртүнөн
ортоку турунтаах, куһаҕа-
на суох сирдээх-уоттаах,
олоһун-тойун булбут киһи
уһайбалаах хаһайысты-
ба этэ. Колхоз 2600 гек-
тар бааһымалаада, 2000-
тан таһа ынах сүөһүлээдэ
уонна балтараа тыһыынча
сибииннээдээ.

Ханаахыстаба снрө бүгүнүүтө пайга араарылтан, бала-гектарга тааарылтан сыналанна, Хас биһрдин жолхостоох ол нһнгөр пенсионердар эмнэ, снрү үлэстһнгэ 4,1 гектарга тһгһстһлэр. Колхоз-ус бөдөн булкааһык-хох табаабыстһбда бытарһйда Олору урукку бырабыдыһыһа прелсела

Н. Мошкова түбэрнито
(РИТА—ССТА)

Б ИНИГИ алтына буоламмыт биэр мй устата Аласкаба баран үөрөһөн, идэбитин үрдөтүһөн кэллбит. Састааптыгыгар бизи диллэһэй тыл учууталлара, кэбээгэр Нам орто оскуолатын методист-учуутала Л. П. Адамова, Хаҥалас улууһун Ой орто оскуолатын методист-учуутала Л. П. Борисова, Ытык-Күөл гимназиятыттан М. Н. Харламыева уонна мхн баарбыт. Салайаччыбыһынан Дьонууснайтан Үөрэх үлэһиттэрин идэлэрин үрдэтэр институт методистсыр дьһа, биһиги улууспут Куратора В. Д. Семанова сырытта.

Алска үс куоратыгар—Дунода, Анкориджа, Хейлике үөрэннибит, үс күн устата атын куоракка төрүт олохтоох норуоттар конференцияларыгар ылыныы ылыабыт, биир күн Фербиис куораты баран көрөн ыаллыбыт.

Аляскада ИНТЕРКАП — «Норуоттар икки ардыларынааҕы кросскультурнай арыыны утары программа» диэн ааттаах төрүтэ ыгырымытынан тинийбит. Үөрэниибит сорууга, сүрүннээн, учууталлар тылы билэр, кэпсэтэр, саҕалар дьобурдарын чочууу. Ону тэҥэ ИНТЕРКАП, алкоголизмы, наркоманияны утары охсууһунан дьарыктанар төрүтэ буоларын быһаарытынан, бэйэтин үлэтин өмнө хайа кимдээринэн билиһиннэрэ-көрдөрө сатаата. Ойуну иитэр үөрэтэр үлэлэх төрүтэлэргэ, органдарга, оскуолаларга, балыкабаларга, бөл ойо хайыһымтар, арыҥаһыттары элтиир иинитэ кытта сырыттыбыт.

Үөрэхийг программчлаагүй өсөө үс күнээ Канадага Уайтхорс университетийг үөрэлий эмээ баари да, виза хуулийн ылбаага тийнбээгээт. Ол онуутар Хейнц дигн Канадагы нэгтга кырангыссага турар куоракка тейлэходунаа агаанаа тийнбээгээт баа- децтар байлалара утары валэн көрүстүүлэр. Универси- тет преподавателе, этнопедагогиканаа дээрнэгээр Алап Мурей ошо бийнени үс күн үөрэттэ.

Аан бастаан Алыш ичин нуоратыгар Джунуоа ички нэдиэлэ устата үөрөннүбүт. Үөрөхпүт сарсырда 8 чаастан сабаланаар. Күпүс ханна тинибүт тэрлэтээр эбизиттингин, онтон салгыы — эмиз үөрөниң 4 чаастан 6-ға диэри сыһыалан, кинэ аһылык ичинтөн 7 чаас дижиттэн араас көрсүүлүлэргэ, мунуһахтарга сыдыабын, дүзүни 9-ка, 10-ка биһрде булавун.

Барыбыгнйгн ыалларга олохтоотулар. Минь 6-лаах, 7-лаах уолаах кыһа оҕолордоох нэргэнииллэргэ түстүм. Хаһайка испанка, нэллэ иммиграннар оҕолоругар англайсай тылы үөрэтэр, кэргэнэ явнец, инженер-компьютерщик. Америкада олохсуйбуттара ырааппыт. Бу дьыһ кэргэс ийигэр англайсай, испансай, персидскэй тылларынан көгүл-бөххө кэлсэ тэллэр. Аҕалаах ийэ Оксфорд университетыгар, нэллэ Кембриджкэ үөрэмниттэр, сүрдээх үөрэхтөөх, өй-доох, мультимедийа дьонноро тутта дарааха бырадымлар.

Бу ИНТЕРНКАЙ-ка ялийн сөхөрсө баар—алкоголу, наркотигы утары сүдү улахан проблема курдук нөрөннөр олус күүскэ, утумнаахтыг үлэлчиллоро, Арыгыһыты илээччи, күлүгээн курдук кербонка, ыарыһах курдук нөрөннөр, алкоголизм—бу ыарыы, кинигтэн эмтэннэллэхтээх динэнэр дыаныһан туран эмтэннэллэр.

Арыгдымтгары эмтиэр кииннэригэр бийиги сым-
дырбытыгар 6 эрэ ыарыах—3 дыахтар, 3 эр киин
—баара. Иэни күн устата детоксикация огорон эми-
тэн эмтээн баран, онтон ордук кэмгэ шаар психоло-
гической, моральной өртүсүн көмөнү огороллор, өй-
детөр-үөрэтэр үлэни ытталлар эбит. Үлэ үкүсүн ыа-
рыахтара олоххо, диндэ-уонка, обществога теи-
нүүлэригэр анымаллар. Билер анал уруок курдукка
сыраттыбыт. Онно алкоголь организмизин буортутун
туһунан видеофильмы көрдөрдүөр, лекция аахты-
лар. Онтон бийирини кытта кэспэтин буолла. Ыары-
ахтар ыһыттыларбытыгар аһарастын эппиэттиниллэр,
бэйэлэрин, олохторун тустарынан кэспиндэр, сүр-
дөөбүн эмтэнэр-үтүөрүр бадалаахтар. Бу аата киини-
лэр истэн эмтэнэр ыарыахтар—инлейшннэр дэмал-
лар эбит. Маны таһынан аут-пейшннэр—тастан эм-
тэнэр ыарыахтар эмнэ бааллар.

Ыларыхтарын хамта үлдээхнийгээ аялаллах мөн-
сультаннар үүсгэвэр уруг бэйлээр ийн сүлдсэн ба-
ран хөмүүт дөмнөр зэйт. Бийнги хордохлутууз, үе-
рөхтөх, культуурааах бөгд дөн. Эмтэний сүмдэн
эмтэнээччилэр хамнастарыгтан, төлөнү төлүүр хам-
тарыгтан нөрөн уларыаа тура, сүрүннээн, хайдазы
хамнаа 10 баришынаны аялар динилэр. Ким бири-
нги нэднэлэ, хам тий нэрнэгэ эмтэнэн сөн. Бадны
на олус ыраас, барыта компьютер, аныгы оборудо-
вание, муостата нобурууан сабыллыбст, Бийр пал-
тада бийр ыларыаа сүлар. Ити алта киинэхэ бийр
сестра үлднир. Ону дабаны өссө: «Бийнги бу алта
киинэхэ бийр эрэ сестралаахныт, ол ийн бу мон-
торууан лэсэн нөрөр»,—диэнилэр. Ыларыхтарга
санын олус үчүгдэ, эмтэнээччилэр бэйлээр да
бэрнэ астыналлары биллэрдилэр.

Осқуолаларға алкоголь, наркотиктің утары уына, уопсайынан, ыарахан итінгілэх оғолору кытта үлдір анал үрөхтэх консултаннары туталлар эбит. Виір осқуолаға 2-3 консультант үлдір. Бағар, бибиги психологтарбыт, социальнай педагогтарбыт интеририририхтэрэ диммин, бу дьон үлдіррин туһунан кэсипи туһуехпун бағарабын.

Бу система саамай ордуктук АХШ уонна Канада оскуолаларыгар сайдыбыт. Өсөө 1964 сыллаахха 327 үрдүк үөрөх заведениеларыгар консультаннары бэлэмниир 706 факультет баара. Үөрөхтэрин бүтүрдэхтэринэн, анал сертификат ыдаллар. Бэйэлэрэ аттэлэринэн, киһилэр нитээччи уонна эмчит оруолун толороллор. Консультант оскуола араас көрүнгөр барытыгар баар—начальной, орто, үрдүкү сүлүүх оскуолаларга. Саамай алын нылбаас оҥолоругар элбэх нинки проблемалар сайдар бэлэлэлэрин көрүүххэ сөп дииллэр—экинн интэринэрин, охсуһуулары, хайдыһылары, өгө дыло суох күүрдү саңыһытын, бэйэтин түһэрининини, өһөө, күүрүбэй буолуутун, араас

Ый устата— Аляскаға

—Суоллаабы бэлиэтээһиннэр—

Депрессияларга түшүүтүн. Алын оркуола консульта, чуолаан, бу проблемалар сайдымларын эрдэ тохто-торго учууталлары, төрөнүүттөри нымта биір сибэстээхтик үлэлиир.

Орто оскуола консультантын үлөтө сыяктар аянан
истахтарин айып уюна, уюсайынан, оскуола байытын
ис усулуобуяларыттан көрөп уларына турар, ол
гынан баран син-бир манзык үгөс буолбут көрүп-
нөргө олобулар.

— бириднэлээн эбэтэр бөлөгүнэн консултацияда-
ры, бастатан туваң, тус бэйэ проблемаларын ыһаа-
рарга мытар—туох баар арыгыны, наркотигы кытта
сйбэстээх проблемалар, ол-бу стрестэр, дьэнтөөһи,
оскулатыады инкрээниэр, майгы-сигиди, ой-санаа
алдыһылара, о.д.а.

— инкилинэи, үөрэди кытта сибээстээх проблемалары быһаарар. Үөрэди көтүтөр, үөрөннөн баҕарбат оҕолору кытта дыкыһан туран үлэлиир, онуоха учууталлары, администрацияны өмнө кытыннаар;

— үсүүнүн, миники идэни талыгта консультант ураты өнөлөөх. «Карьераны сайыннарыгы» «карьера өгөрөргө дөөсүрдөөх буолуу» дигэн тыллар америкаанский обществодору олус ыгыттаналлар, бу тыллары консультант оро өбүгөр-самаатыгар кыра эрдэпит.

тэн илэрнэхтээх. Араас идэлэр, үөрэх заавариеларын тустарынан элбэх информациялары хөмуйар, системалыыр уонна оёо дыбуруун, кыабын кытта дьүөрэлээн бараан сүбэлээн-амалаан биэрэр. Идэни таймы тула дьэ нэргэн илрээниэрин эмээ консультант быһааран биэрэр оруоллаах:

— тэрилтэлэри, үөрөх заведенийнэлэрин кытта ыкса сибээһи тутуһар, оскуоланы бүтэрбиттэри олорго рекомендацыя биирэн ытаадыр;

—оскуоланы бүтэрбиттэргэ уонна үөрэхтэн тохто-
туллубуттэргэ үлэ буладларыгар көмөлөһөр;

— үөрэнээччилэр иллэг бириэмэлэрини нэмгэр үлэ булан харчы өлөрөллөрүгэр нэмэлэбөр;

— төрөнлүүтэргэ эмнэ консульгатинай — өнгөлөрү
онгорор, дымэ картэн нирсээнэрин быһаарсар;

—оё билигтн, быһылым-айгытн, психикатын, интернестэрин, таһанын кэтээн көрүүгэ кнэг орут-таах научнай үлэни ыһтар, манна анал документа-циллаах, бэл арыгы нһэр оёолорго «марым историа-та» курдугу толорор.

Бу мин консультант үлэтин сүрүн өрүттэрин кап-
сэтиги. Кини байата кемелөөрүн, өйдөтөрүн, сүбэ-
лэрин-амалынын тайынан атын профессионаллары,
парапрофессионаллары—учууталлары, психологтары,
психиатрлары, социальнай үлэһиттэри, эмчиттэри,
суут-сокуон үлэһиттэрин уо.д.а.—эмиз туһанар.

Уопсайынан, Америка оскуолалары айны ырахан иттилдэх овору кытта анал үөрэхтээх, төлөбүрдөөх, босхоломмут бу маанык үлэиттэри тутан үлэ-дэтэллэри кийини үөрдөр, сөхтөрөр.

Джуну — Дуглас урдукү сүһүөх оскуолатыгар хаста да бара сырыттыбыт. Мамна 9—11 кылаастарга 1320 оҕо үөрэнэр. Сүрүннээн, 7 эрэ предметкэ. Уоснаа-вы чаластары араас эстетическай, этическай, спортивнай хабаатнаах предметтэргэ аныыллар. Ону тэҥэ оҕолору дөрүбөй буоларга, дөрүбөй олоххо үөрөтөр синаллаах алкоғолизм, наркомания, токсикомания, эмнэ да куттала суох секс туһунан аһарас.

тык нигэр-ендөгөр соруктаах уруоктары мыталлар. Бу окуулада сымд ийигэр 4 оёо бэйэтигэр тийинэ сымдыыбыт уонна биер сүрүн проблемалар үөрөнө сымдыар кыргыттар хат буолуулара эбит. Оболонмут кыргыттары окууладага син биер үөрэтэллэр— ана автобус оёолорун иддэн оёо көрөр сиргэ туттарар, ийэлэрин үөрэтэ адалар, үөрэх бүттөбүнэ оёолору ийэлэрин кытта дыһэлэригэр иддэн биэрэр. Эиинил бибиин сана дыһэз кириэбит, оччоо, кэгээтэхлигинэ, биер хосно анал үлөөнт тутаммыт оёолорбутун көрөр киин оёохуокнут диилхэр өссө. Быһата, Америкада барыта киин туугар, хас биирдин киин туугар диэбит курдук туттан олороллор, «оёо барахсан, киин барахсан күн сиригэр кэллэ, ону аньылаан-харалаан кырыы харатынан кынчыатыыр табыллыбат» диэбиттин. Окуула, библиотека эмне барыта компьютер, мадаастар истэригэр истиэнэбэ оюманы сыйпырыы эгийн суох Сүүрэр атахтаах телевизордар бааллар, видеосуруонтары кууска тутталлар, фломастерынан суруллар анал дуоскалаахтар. Оёолор биирдин буолан, холбоно сымдыар остуоллаах олоппоско олороллор, оётукаларың ханна бадар көлөрө сыдыаллар, сорохтор сиргэ олороллор, сыгаллар (муосталар эмне дөбүөр), таптаабыт кампориер мадаастан тахсаллар, кинроллор.

Биир олуе саххут сирбиинизн оѳо турмэттигэр сьлддыы буолла. Бастаан утаа туюх эрэ. Пионер дыбарьаһын курдукка кэллэхпит дии санаатыбыт. Хааныытын ыһбаакка, «Диконсон ватынан ыччат киниз» диин кириигэ сурунтаах. Эмиэ бүтүнүү компьютер, ыл-ыраас типовой дьээ. Алэска штатын администрациятын офисыттан туюх да атына суох. Түннүктэргэ ханныг да эрһээнгиини көрбөккүн—аналлаах халы өстүкүдэ түннүктэр, оѳолору психологическай өртүн баттаваттан диин. Биир да полисмен униформатын кэппэт, бары судургу граждандскай таһастаахтар. Биһиги сьлддьыбытыгар 12-лэринтэн 18-тарыгар дьэри саастаах 11 оѳо баара—2 кыыс, 9 уол. Биирдии, нийилии киһи олорор 16 камера, врач, релаксация хосторо, аһыыр сир, үөрэнэр ылаас, тахсан салгыһа сьлддьар сир (ол эрһээнкилээх) бааллара уонна биһиги бастыг оскуодаларытыгар суох спортивнай саалалаахтар. Ионн учууталдаахтар, манна үөрэнэллэрин, кыһалаг үлэлэрин таһынан эмиз доруобуйаларын, пенкикаларын көннөрөргө, миникити буруйу онорууну таһаарбаттарын курдук өйдөтөр-үөрөтөр үлэ ыһыттар. Оѳолор суруктарын да, көлөр суруктары да арыһар, ааѳар көнүгүлүммэт, көннөрү туюх эмэ сыгыы предмет баарын бөрөбүрүкэлээн быран аһаран иһэллэр. Камералара эгич барыта бөйбө түһийүммэт курдук анал өнөһуулаахтар, туюх да кырыылаах-уһуктаах суох. Оѳолор биһигини кылаастарыгар көтөһ олороллор эбит. Дуоскага «Саха Ринаблик» диин суруйбуттар. Үөрүү-көтүү, сэмээрин бөѳө буоллулар, ону-маны ыйыталаһаллар, бөйбөлэрин тустарынан көспииллэр. Сахалар Алэскага бардахтарына, үксүгэр бэттэх Анкориди эбэтэр Фербенкс дьаһи сьлддьаллар дуу дии санаатыбыт. Антаа, Джуноба, сахалары олох билбөттөр, биһигини «раши пиэл»—нууччалар дииллэр. Ханна сьлддьыбыһыт тухары Сахабыт сириг, норуотун, культуратын, бөйбөбүт улуустарыт, оскуодаларыт, үөрөтөр оѳолорбут тустарынан көспии-көспии сатаатыбыт. Оһоһоѳор соччо ырыаһымта суох бөйбөбүт сахалыы ырыалары дэлби ыллааммыт биһирэбэл берэтүн ыһдыбыт. Оѳолорго значоктары, сувеширдлары балахтэтибит, өссө минини оѳо утарыта биирдии учуутал буолан олороммут эбэттэтибит. Оѳолор сокуону көспиттэртэргэр кини да буруйдаабыттар, барыта бөйбөбүтүттэн дииллэр, түргэминик бөһөлөһө оһсон тахсыһхтарын баѳараллар.

Оёолорго аналгаах «сунал нөмө» дигэн ааттанар тарилтаа сыраттыбыт. Бийнгийн ыллаха, приемник-распределитель курдун байхылаах да, гараагын атын. Тух ээз биричинэнэн дьэлэриттэн, дьонно руттан нүрээбит оёолору ололдор сир эбит—икки пэдиэлэртэн саадаан үс—алта йига дьери ололбуттар бааллар. Бу кам устата оёолорго эмнэ моральной, психологической нөмө ололбулар. дьэлэригэр төмөртүү сатымлар эбээр нитэр дьэз нэгтэнири булан биэрэллэр. Эмнэ учууталлардаахтар, үөрөх процеди тохототулубат. Үөрөхтэрин ийинэн арыгылааны утары программалаахтар. Сексуальный күүһүдэ-лингэ түбэспит оёолору тусна дьэлэз үөрэтэллэр— атын овалор ону билиэ суохтаахтар. Бийиги сыалдымбыттар 16 оёз уонна 4 нитэччи, психолог, врачтар, гинеколог бааллара, Улахан библиотекалаахтар, таһырды эмнэ спортивной площадкалаахтар, инвентарь бөбөтө, хас да мотуордаах онучо, велосипедтар, автобустар нөөтөллөрө. Аласка үрдүнэн ман-мын киин үүгэр сиргэ баар—Аякориджика, Фербенксэ, Джунофа Ситкада.

Дария КУЛИЧКИНА,
Чураччытаары республиканский орто спортивный
интернат-оскуола английской тылга учуутала.

(Бүтүүтэ бэчээтэннэ).

Эбэрдэлиибит!

Нүн-күбэй ийэбитин, эбэбитин, хос эбэбитин МАКАРОВА Феодосия Ипполитовнаны 85 сааскын токтоочу туолбунуан итинник эбэрдэлиибит. Өр сылларга оҕолорун, сиптэрин, хос сиптэрин үөрүүлэрин үлэстэ, өйбүт буола оҕороргор, кытаахх доруобуяны баҕарабыт.

Сылантан, Абылтан, Мэҥэ-Хаҥаластан, Горнайтан, Тааттаҥтан, Чурапчыттан Макаровтар, Борисовтар, Пономаревтар, Гордеевтар, Соловьевтар, Муруновтар, Осиповтар, Санниковтар, Слепцовтар, Накатовтар, Софроновтар, Старостина, Оксеновтар.

xxx

Күндү ийэбитин, эбэбитин медицинскэй үлэ ветераны ЗАХАРОВА Анна Гаврильевнаны 65 сааскын туолар үөрүүлэх күнүгүнэн ис сүрэхпиттэн итинник эбэрдэлиибит. Баҕарабыт күндү ийэбитигэр маалдыбанна-сүппөккө үгүс сылларга билигин кытта үөрө-көтө, сүбэ-ама буола сымдаргар.

Оҕолорун: Семен, Николай, Владимир, Петр, кийиннэригэр: Марта, Соня, Елена, сиптэригэр: Сашок, Сэмэнчик, Саргы, Али Захаровтар.

xxx

Күндүтүк саныыр эдьиийбитин ЗАХАРОВА Анна Гаврильевнаны 65 сааһын туолар үөрүүлэх күнүгүнэн итинник, истинник эбэрдэлиибит. Баҕарабыт өссө уһунуу маалдыбанна үөрө-көтө оҕороргор, сиптэригэр, хос сиптэригэр көрөргөр.

Болтоҕоттон Ульяна, Мария, Климент, Галина, Михаил, Наталья, Алексей Слепцовтар уонна кинилэр оҕолоро.

Тас дойду көрө-күлүүтэ

«Миң-Гарриң хара маҕыада охтон, иһэхэ нэдээни түстүүр динилэр».

Дьахтар кэргэнитэр: «Эн үгэскиһин көргөһөх-маарах уһунтубутун арабил».

«Иһиң Иккварертан» (РИТА—ССТА).

Редактор М. Н. СИДОРОВА.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 28 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Кини Государственный архива 1838 сыллаахха нууччалык тылынан толорулабыт докумуонна Боотуруускай улуутар 29 аҕа ууһа баар дьаһан суруллубут.

Аҕа уустарын ааттарыттан көрдөххө, билигин Чурапчы, Таатта, Амма улуустарыгар баар нэһиллэннэр ааттара олорго сөн түбөһэллэр, атыннык эттэххэ, сирдэр ааттара аҕа уустарын ааттарыттан үөсүө-биттар курдук. Холобур, Амма улуутар Сулдьачы, Чакыр, Эмис, Бетун, Таатта улуутар Игидэй, Дьулэй, Тыараһа, Дьохсо-дон, Алдан аҕаларын уустара олоро сымдарыбыттар. Биллэрин курдук, билигин итинник ааттаах нэһиллэн-нэр бааллар, Оттон билиһэ, Чурапчыга, түөрт Хатылы аҕаларын уустара бааллар. Маһыайгы, Иккис, Уһус,

История быһын сэгэттэххэ ДОКУМУОННАР КЭРЭҢИЛИИЛЛЭР

Төрдүс Хатылы аҕаларын турууснай улуус 31 нэһи-дьяһанна оҕор илэринэн уустара дьаһан, Иккис Ха-йахсыт, Иккис Болоттун, То-дой, Алавар, Сылан, Ха-даар, Чакыр аҕаларын уус-тарын ааттара нэһиллэннэр ааттара буола кубулуйбуттар.

Билигин, Төлөй Захаров-тар, сүрэхтэннэ иһинэ Бабаараан дьаһан 1735 сыл-лаахы төрүүх кийиттэн тө-рүппүт-ууспут сааламмыта биллэр. Кини 8 уол оҕо-лоох эбит. Бабаараан саа-май кыра уолу Дохунан 1815 сыллаахха Төлөйү тө-рөппүт. Кини сүрэхтэннэ Захаров дьаһан араспааны-на ылыммыт.

Саха сиртэр сыһынаа кэлэн олоро сымдарыбыт доһаг омон иччата В. Л. Серошевский «Сахалар» дьаһан биллэр этнографичес-кай научнай үлэтигэр Бо-

Аҕа уустарынан олоруу кэмтэр олобу-дьяһабы Афанасий ЗАХАРОВ.

Ханна үөрэнэ барыахха?

Экзаменнары бэйэбитигэр тутуохтара

Саха сиринээҕи культу-ра уонна искусство коллед-жа 1994—1995 со. үөрэх дьылыгар маһын илэлэргэ Чурапчы улуутар кини-рин экзаменнары туза ка-лар.

Күнүскү үөрэх салаата

1. Норуот үлэтигэр от-делениета—коллектив уус-уран салайааччыга, хорео-графия учуутала.

2. Саха төрүт культу-ратын отделениета—коллек-тив уус-уран салайааччыга, төрүт культура учуутала.

3. Социальнай, культур-най айгэни тэрийэр отделе-ниета.

4. Эстраднай-цирковай от-делениета—эстрада уонна цирк артыа, инструментал-лист.

5. Аккомпаниатор—бая-нист отделениета.

Кэтэхтэн үөрэнни салаата

1. Социальнай, культур-най айгэни тэрийэччи от-

делениета.
2. Саха норуотун төрүт культу-ратын отделениета—коллектив уус-уран сала-йааччыга, төрүт культу-ра учуутала.

Кинири экзаменнар

1. Профессиональнай дь-буру нөрдөрүү.

2. Нуучча тыла уонна ли-тературага (суругунан үлэ).

3. Саха тыла уонна ли-тературага (суругунан үлэ)—саха норуотун төрүт культу-ратын отделениета-гар нипрөөччилэргэ.

Докумуоннары тутуу атырдыах ыйын 1 күнүгэр дьаһан, экзаменнар атыр-дыах ыйын 4-5 күнүгэр культу-ра управлениета дьаһан-гар ытыллыа.

Муһаарарыттан 21-317 телефонуна ыйытыахха-тың сой.

Культура управлениета.

Таптааһах оҕом, кэргэним, адам, быраа-пыт, убайбыт

ПИНИГИН Андрей Дмитриевич

эдэр сааһыгар хоһолтолоохтун өлбүтүн, ди-ринник курутууһан туран, аймахтарыгар, билэр дьонугар иһитиннэрэбит.

Ийэтэ, кэргэнэ, оҕото, убайдары, балта, быраата.

Механизатор Пинигин Андрей Дмитриевич өлбүтүнэн дьини кутуруһаннарын тирдэллэр.

—Ийэтигэр Пинигина Матрена Михайловна-га, бииргэ төрөөбүттэригэр, кэргэнитэр, оҕо-тутар Одьулуунтан аймахтара Света, Иван Пинигинер, Чурапчыттан Ксенофонтовтар, Корниловтар.

Биллэриилэр ● Биллэриилэр ●

Саха госуниверситетын психология кафедратын иһинэн оскуола психологтарын кэтэхтэн бэлэмниир 2 сыллаах курс аһыллар. Тестирование от ыйын 25—28 күнүгэр СГУ-га ытыллар. Тестирование төлөбүр 15 тыһ. солкуобай. Курска үрдүк үөрэх-тээх, 35-тэн үөһэ саастаах, 5 сылтан итэҕэһэ суох педстажтаах учуутал ытыллар. 21-295 телефонуна билсэххитин сөй.

Улуустаагы норуот үөрэтиринтин управлениета.

АТЫЛЫБЫТ

7х7 м үөһэ мэндизмэ-нэ 7х3 м иһинээх сөө-кө турар дьаһан нөҕдөйүн атыллыбын эбэтэр ата-с-таабын. Муоста, үрүт-халтаһына баар. Тел.: 21-629.

xxx

ГАЗ-66 автомашинаны атыллыбын эбэтэр лег-ковойга атастаһабын.

Үлэ ветерана

ПРОТАСОВ Еремей Николаевич

уһун дарахан ырыыттан өлбүтүнэн дьини ку-турданын тирдэллэр.

—кэргэнитэр, оҕолорутар, сиптэригэр суо-лу тутар-өрөмүөнүгүр учаастак коллектива;

—эмнэ кинилэргэ бокуонньук уһун кэмгэ би-ригэ бултаабыт, үлэлээбит табаарыстары За-харов К. Е., Наумов П. М., Коалов И. В., Аанинов В. П.;

—эмнэ кинилэргэ Романовтар, Адамонтар.

—бокуонньук кэргэнитэр саниидиһаар кини-ни илэрдэһэ үлэтигэр, пенсионерна Голо-вина Аполлинария Прохоровага доруобуяа харыстабыл улуустаагы управлениета,

улуус кини балыһаһын коллектива, профкома;

—эмнэ кинилэргэ саниидиһаар улуустаагы кинини коллектива.

Таптыыр кыһыһым, балтыбыт, эдьиийбит

НИКОЛАЕВА Светлана Михайловна

эдэр сааһыгар ыарахан ырыыттан өлбүтүн, ди-ринник курутууһан туран, табаарыстарыгар, доҕотторутар иһитиннэрэбит.

Мырылаттан ийэтэ, убайдары, балыстары, бырааттара.

Николаева Светлана Михайловна өлбүтүнэн дьини кутуруһаннарын тирдэллэр.

—бары чугас дьоннорутар Одьулуунтан убайа, санаһа Николаевтар, Чурапчыттан Мо-настыревтар.

Учредители (соучредители) газеты — Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Саханполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54907. Объем — 1 усл. печ. лист. на 4-х страницах. Тираж — 3029

Зарегистрирована Саха (Якутской) региональной инспекцией по защите свободы печати и массо-вой информации.